

zic așa, s'o iau dela capăt, atacând o parte, doar în aparență explorată. Rezultatul mi-a dat dreptate. Înălțurând molozul și pământul ce acoperia această parte, am dat în adevăr de o stradă foarte largă, mărginită de un zid; de ambele laturi ale ei se văd numeroase rămășițe ale unor baze și bucăți de coloane, care arată că strada era prevăzută de ambele părți cu un porticus *via'is*; la mijloc trece canalul adânc, acoperit cu lespezi, din care o parte se află încă la locul lor.

În acelaș timp am săpat la sudul așa zisului *porticus forensis*, unde, la o adâncime oarecare, sub nivelul acestui portic, am găsit bine păstrată și în situ o bază de coloană, urma sigură a unei clădiri anterioare, care a servit ca substrucție amintită'ui porticus. Ce fel de clădire a fost aceasta, ce îndreptare și dimensiuni a avut, nu putem ști încă; nădăjduesc că săpăturile făcute în preajma bazei descoperite ne vor da în curând un răspuns sigur la aceste întrebări. Până acum s'a dovedit că sub nivelul dependențelor sudice ale marelui porticus *forensis* — ruină datată de Gr. Tocilescu din epoca lui Traian — e o adâncime de peste 4 m. până la pământul natural. Ceeace s'a descoperit până la această adâncime e de natură a ne convinge că o mare catastrofă a avut loc înainte de a se întemeia porticus *forensis* și că acesta nu s'a ridicat decât pe un strat adânc de cenușă și dărâmături.

O frumoasă surpriză ne-a procurat o altă săpătură. Lângă cișmelele satului Adamclisi, pe povârnișul dealului despre mieznoapte, am găsit *cinci cuptoare de var antice*, din care am desgropat până acum două. Restul va fi scos la iveală în curând. Putem însă afirma de pe acum că aceste cuptoare prezintă un deosebit interes pentru noi, fiind relativ bine păstrate și — pe cât știu — unice în țară.

Pe lângă aceasta, problema apei fiind una din cele mai înlănțuitoare pentru mine — se știe că Dobrogea e în genere lipsită de apă — am căutat dela început să găsesc și să cercetez apeductele ce aprovizionau cu apă cetatea *Tropaeum*. Până acum s'au constatat patru conducte venite din diferite direcții. Studiul lor va forma una din paginile cele mai interesante din istoria acestei cetăți.

Alte cercetări făcute în apropiere de Adamclisi m'au pus pe urma unui val roman, care poate fi socotit ca al patrulea dintre cele existente deja în Dobrogea. Lipsa de timp material nu mi-a îngăduit până acum să-l urmăresc până la capăt și să mă asigur de continuitatea lui până la punctul de unde presupun că pornește.

Studii și detalii asupra tuturor celor relatate mai

sus se vor publica în acest Buletin; o comunicație generală se rezervă pentru Academia Română.

Cu această ocazie notez și un alt fapt îmbucurător. E vorba de noul muzeu care se clădește pentru adăpostirea obiectelor descoperite la Adamclisi, în locul magazinului care a servit până acum de grajd gardianului, câtă vreme pietrele cu inscripții, piesele arhitectonice și celelalte obiecte co'ecționate în decursul vremii au stat împrăștiate și expuse intemperiilor în curtea casei muzeului. Această clădire va fi cea mai însemnată din înfloritoarea comună Adamclisi, unde de curând s'a instalat subprefectura și judecătoria; e făcută toată din piatră și cuprinde două săli mari cu un vestibul în stil antic. Sunt dator să rostesc aici adâncă mea mulțumire atât d-lui Ministru Sp. Haret cât și d-lui Administrator al Casei Bisericii P. Garboviceanu, cari au înțeles importanța acestui așezământ și mi-au dat puțința materială ca să-i dau ființă.

Nu pot încheia această comunicare asupra lucrărilor dela Adamclisi fără a aminti cu grațitudine plăcerea și cinstea ce ne-a făcut (6 Septembrie) vizita d-lui I. Brătianu, președintele consiliului de miniștri, care împreună cu d-na soție a venit inadins din Constanța, însoțit fiind de d-nii N. Săveanu, secretarul general al Ministerului de Interne, și I. Ghica, prefectul de Constanța. D-nul Brătianu a binevoit să se intereseze de aproape de lucrările noastre ca și de descoperirile din trecut, asupra cărora am avut onoarea a-i da toate lămuririle necesare. Cu satisfacție mărturisesc că înalții oaspeți au avut prilejul să se încredințeze de visu că cetatea din Adamclisi, prin întinderea și importanța ruinelor sale, nu e nevrednică de strălucitul monument triumfal care i-a dat numele, și deci de ostenele și jertfele ce se fac pentru deplina ei scoatere la lumină.

G. MURNU

În primăvara anului curent locuitorii C. Sp. Sterie și Gh. Berechet din satul Garvăn (com. Văcăreni, jud. Tulcea), săpând la locul numit Dosul Bugeacului de pe teritoriul acestei comune, au găsit în pământ doi stâlpi cilindrici de piatră calcară cu inscripțiuni romane, pe cari i-am putut vedea prin mijlocirea d-lor dr. Al. Suceveanu, medical primar al județului, și D. G. Ionescu, administratorul pescăriilor Statului. Forma lor și inscripțiile arată că sunt stâlpi miliari, iar locul unde s'au găsit ne lasă să presupunem, cu multă probabilitate, că au fost așezați pe porțiunea de șosea romană care lega *Arrabium* (Măcinul) cu *Dinogetia* (Bisericața) și cu *Noviodunum* (Isaccea

Unul dintre acești stâlpi s'a păstrat întreg și, împreună cu postamentul ce era înfipt în pământ, are 1,90 m lungime, dar inscripția e aproape cu totul distrusă ; din celalt nu s'a păstrat decât partea ce era deasupra pământului; el are înălțimea de 0,65 m, în schimb inscripția, afară de ultimul rând, este relativ bine conservată.

Caracteristica amândurora este că au fost vopsiți peste tot cu o culoare albă, deasupra căreia s'au desemnate, la vârfuri și la baze, ornamente în culoare roșie — miniu — iar literile inscripțiilor sunt date și ele cu roșu. Vopsea albă s'a conservat în mare parte, tot așa și vopsea roșie de pe literile inscripțiilor; din ornamentele dela vârf și bază s'a păstrat mai puțin ; totuș ele se pot reconstitui cu ușurință. Ornamentul dela vârf — păstrat în întregime pe stâlpul cel mic — constă din două linii orizontale, trase paralel de jur împrejurul stâlpului, deasupra inscripției ; cel dela bază — păstrat în parte pe stâlpul cel mare — era format dintr'o linie orizontală, dusă de jur împrejur, dedesubtul inscripției; sub această linie urma un grup de patru linii punctate, iar între cele două din urmă linii de acest fel era o linie spirală.

Vopsirea stâlpilor însă nu s'a făcut în momentul când ei au fost așezați aci pentru a indica distanța drumului, ci cu mult mai în urmă. La început ei n'aveau decât inscripțiile săpate în piatră după obiceiul roman. După un timp însă se pare că amândoi au stat multă vreme trântiți la pământ și din cauza umezeii inscripțiile de pe părțile cari au venit în contact cu pământul s'au stricat cu totul. Numai așa se expică de ce fiecare stâlp are de sus până jos câte o zonă cu inscripția stricată cu desăvârșire. Mai târziu se vede că ei au fost din nou ridicăți și atunci au fost și vopsiți. Că în adevăr această soartă au avut stâlpii noștri, rezultă din următoarele :

a) Unele litere ale inscripțiilor sunt vopsite greșit. Astfel pe stâlpul cel scurt, rândul al 2-lea, numele ANTON (inus) este vopsit ANTOP...; în rândul al 6-lea, în loc de DIVI este vopsit IXIVI. Literile gravate sunt în aceste locuri stricate în parte, deci faptul că ele au fost greșit vopsite dovedește evident că vopsirea s'a făcut târziu, atunci când inscripția se stricase de vreme și vopsitorul nu mai înțelegea sensul ei.

b) Întreagă zona care fusese în contact cu pământul (și din această cauză literile gravate s'au măcinat cu totul), este acoperită cu diferite semne făcute cu vopsea roșie. Acestea denotă că vopsirea s'a făcut după ce partea de inscripție gravată în acel loc se stricase cu desăvârșire.

c) Stâlpul cel lung este crăpat în lungime și două bucăți, una mai mare, alta mai mică, s'au desprins din trunchiul lui. Dar amândouă aceste bucăți au pe fețele lor interioare urme de vopsea albă. De aci urmează că vopsirea s'a făcut după ce stâlpul crăpase, dar înainte de a se fi desfăcut cu totul aceste două bucăți, așa că vopseaua s'a scurs printre crăpături și a atins fețele interioare ale bucăților.

Un stâlp miliar (cel mic) dela Garvăn (văzut din două părți).

Din toate acestea rezultă cu cea mai mare evidență că amândoi stâlpii au fost vopsiți foarte târziu, după ce inscripțiile gravate se deterioraseră în parte și când vopsitorul nu le mai înțelegea sensul. Câteva semne făcute cu vopsea roșie pe stâlpul cel scurt seamănă mult cu literele cursive moderne S și C și cu cifra 6 și tradează în acest chip data recentă a vopsirii.

Am spus mai sus că numai inscripția de pe stâlpul cel scurt este conservată mai bine ; pe cel lung nu s'a păstrat decât câteva litere. Cu toate acestea observând mai cu atenție resturile acestei din urmă inscripții se constată că era identică cu inscripția de pe stâlpul cel scurt.

Transcrierea lor este următoarea :

INSCRIPȚIA DE PE STÂLPUL SCURT.

1. IMP·CAE	M RELIVS
2. ANOP	G PONTIFEX
3. MAXIM	POES·XVI COS III
4. E IMPCÆ·SΛ	RELIVS·VERV
5. AVG·TRB P	COS·II·DIVI II
6. FIL·IXIVI	A N NEPOES
7. DIVI T R	THICI·PRO
8. NEPOES	VE·AB·NO

INSCRIPȚIA DE PE STÂLPUL CEL LUNG.

1. imp caes m. aure L. as
2. antoninus AV g pon
3. tifax MAX im tri-iba N
4. potest XVI · C O S III

5. E imp c AE s L aurelius
6. verVS aug trib POTestū cosII
7. divii pii FILI divi Hadria
8. IVI ne PO tes divi
9. traiani PArthici pro
10. nepotes divi nerVae
11. AB nepotes CA
12. C M · P · I.

Lectura : Imp(erator) cae(sar) M(arcus) Aurelius Anton(inus) aug(ustus) pontifex maxim(us) tribunicia potes(tate) XVI co(n)s(ule) III et imp(erator) caes(ar) L. (A)urelius Vera(s) aug(ustus) trib(unicia) p(otes-tate II) co(n)s(ule) II divi Pii fil(i) divi (Hadri)an(i) nepotes divi TR(aiani par)thici pronepotes (divi Ner)ve ab n(e)po(tes).

Pe stâlpul lung ar mai fi în rândul al 12-lea: m(ilia) p(assuum) . . .

După cum rezultă din ambele inscripții anul când au fost puși stâlpii aceștia — și deci când s'a restaurat șoseaua — a fost 162 d. Cr., căci în acest an Marc Aureliu avea pentru a 16-a oară puterea tribuniciană și pentru a 3-a oară consulatul. Interesant este că inscripții identice și tot cu această dată se află și pe un stâlp miliar găsit în satul Tatlângeacul-mare, dintre Mangalia și Constanța (C. I. L. III nr 7616), și probabil pe un altul găsit la Hârșova (Tocilescu, Neue Inschrift. a. d. Dobrudscha, p. 27, nr 3). Aceasta ar dovedi că întreaga șoseaua limesului scitic a fost restaurată de Marc Aureliu în acest timp, când de altfel s'au restaurat șoselele și pe alte granițe ale imperiului.

CONST. MOISIL.

Între prețioasele memorii publicate în timpul din urmă de d. N. Iorga în «Analele Academiei Române» e de menționat în deosebi pentru Buletinul nostru acel privitor la un călător italian prin Turcia și Moldova în timpul războiului cu Polonia dela 1672 (Analele citate, mem. sect. ist., t. XXXIII, nr. 2), în care d-se analizează vechia publicație — *Quanto di più curioso e vago hà potuto raccorre Cornelio Magni, nel primo biennio da esso consumato in viaggi e dimore per la Turchia*. Parma 1678.

Această rarisimă carte, cunoscută numai din titlu celor doi istorici mai vechi ai Imperiului otoman, Hammer și Zinkeisen, e cercetată și analizată acum pentru întâia oară — valorându-se ca un foarte important izvor pentru istoria culturală turcească din a doua jumătate a sec. al

XVIII-lea — de cel mai nou și mai distins istoric al Împărăției osmane, de d. N. Iorga.

Firește că nu e locul aci, în această publicație cu caracter special, a se face o dare de seamă mai amănunțită asupra știrilor lui Magni privitoare la stările de cultură din Imperiul turcesc. — Mulțumindu-ne deci numai a atrage luarea aminte asupra lor a cetitorilor, cari vor găsi între aceste știri unele de interes foarte apropiat pentru noi, cum sunt bunăoară acele despro rânduirea și mersul oștirilor împărătești dela Reni la Tuțora, trecem la ceea ce ne privește în deosebi — la relațiunile ce ni se dau despre Iași în acelei vremi.

Intr'adevăr, întovărășind armata turcească, Magni avu prilejul a vizita și Capitala Moldovei, lăsându-ne știri destul de însemnate asupra celor văzute. Din ele relevăm aci cele câteva ce intră în cadrul preocupărilor noastre : relațiunea despre Curtea domnească, care, după cum observă d. Iorga, nu poate fi vechia curte din oraș, ci noul palat al lui Duca-Vodă dela Cetățuia, știrile despre arhitectura bisericii Golia, informațiile despre ornamentația bisericii Treisfetele și mențiunea despre biserica ruinată a lui Ștefan-cel-Mare din Vaslui, pe lângă care trebuie să se înțeleagă și palatul domnesc al marelui Voevod, complet ruinat încă de pe vremea lui Vasile Lupul, după cum atestă scrisoarea acestuia tipărită în Buletinul nostru, a. I, nr. 1.

Cum vedem dar, în cartea sa Magni ne dă știri destul de însemnate pentru cei ce se ocupă cu studiul antichităților românești, pentru a căror cunoaștere relațiunile călătorilor străini sunt izvoarele cele mai de seamă, și fiindcă aceste relațiuni nu sunt tocmai numeroase, trebuie să ne bucurăm când altele nouă sunt scoase la iveală, cum sunt și aceste ale lui Magni, comunicate Academiei de d. N. Iorga.

A. L.

Primul nostru pictor cunoscut pare a fi fost un transilvănean numit *Toma Turbulea*. Unde a învățat, dela cine și-a câștigat primele cunoștințe de pictură, e nelămurit până acum. Căci îl cunoaștem numai când gusta roadele talentului său, care îl făcuse pictor de curte al regelui polon Ștefan Báthory (1576—86).

Numele-i curat românesc — scris *Toma Turbulya* — ni l-a păstrat o diplomă din 1579 a numelui rege polon (v. *Századok*, an. 1880, pag. 834),